

4 Sámi-guoski doavttergrádabuvttadeapmi Romssa universitehtas¹

Ann Ragnhild Broderstad Dutki, dr.med, váldodoavttir
Sámi dearvvašvuodadutkama guovddáš, Romssa universitehta
Medisiinnalaš klinihkka, Davvi-Norgga Universitehtabuohcceviessu, Hárštá

Else Grete Broderstad Dutki, dr. polit.
Sámi dutkamiid guovddáš, Romssa universitehta

Čoahkkáigeassu

Kapihtal čiekŋuda sámi-guoskevaš doavttergrádabuvttademiide Romssa universitehtas danne go dat lea dutkan- ja oahppoásahus riikkas mii go guoská sámi guoskevaš dutkamii, lea stuorimus fátmasteami ja viidodaga dáfus. Daid guorahallan čájeha nana beroštumi sámi-guoski dutkamii. Vaikko duohta lohku sámi-guoski doavttergrádain lea máŋgga geardde unnit go ollislaš lohku, de lea sámi-guoski doavttergrádabuvttadeapmi juohke vihttajagiáigodaga 1990-2009 lassánan roahkka seamma ollu go ollislaš lassáneapmi lea universitehtas. Muhtun fágasuorggit leat seammás guorahallanáigodagas lihkestuvvan buorebut go earát doavttergrádabuvttademiid čadahemiiguin. Čilgehusat sáhttet leat máŋggat ja máŋggageardánat. Sámi-guoski doavttergrádabuvttadeami njeallje stuorimus fágasuorggi leat biologiija/fysiologiija, medisiidna ja dearvvašvuodadutkan, historjá ja arkeologiija. Vaikko leat čielgasit eanet doavttergrádat ollislaččat luonddudihhtiin ja medisiidna dutkiin go humanisttain, servodatdihtiin ja juristtain, de lea veara mearkkašit ahte sámi-guoski buvttadeapmi fágasuorggiin riektediehtagis ja humanioras dahket 25 % ja 21 % áššáiguoskevaš ollislašlogus dain fágain. Dan sáhttá geahččat dan oktavuodas ahte historjá, arkeologiija ja riektedieđa leat fágasuorggit mat leat váldán badjelasaset erenoamáš ovddasvástádusa sámi dutkamii, dain lea guhkesáiggi vuoruheapmi eksplisihhta strategiijaid bokte ja bargonávccalaš ovddideapmi addán bohtosiid. Sámi gielladiehtaga, giela ja girjjálašvuoda ja sámi giellateknologiija fágabirrasiin lea bestendilálašvuolta ieža lágan go eará fágasuorggiin. Dan dáfus lea erenoamáš dehálaš bargat dutkiidbestemiin ja láchit dili sihkkarastit eanet doavttergrádabargguid. Vuodđun plánemii, ođđa árjjaid bidjamii ja vuoruhemiide galggaše ráhkaduvvot jeavddalaččat oppalašgeahčastagat/analysat sámi-guoski doavttergrádabuvttademiin sihke UiT:s, riikka dásis ja davviriikkalaš oktavuodas.

¹ Giitu Hildegunn Bruland kommentáraid ovddas čállosii.

4.1 Álggahus

Dán kápihttalas áigut ságaškuššát sámi dutkama ovdáneamis, konkrehtalaččat doavttergrádain mat leat čadahuvvon Romssa universitehtas (UiT) áigodagas 1990-2010. Vaikko doavttergrádat almmolaččat leat čadahuvvon UiT bokte, de leat mánnga dain čadahuvvon eará alit dutkan- ja oahppoásahusain, nugo ovdamearka dihte Sámi allaskuvllas Guovdageainnus. Sámi ja sámi-guoski dutkama ollislaš oppalašgeahčastaga ektui, čujuhit bargui máid Butenschøn-lávdegoddi lea jodiheame Máhtdepartemeantta gohččuma mielde ja ovttas Sámedikkiin guorahallet muhtun ráje áššiid mat čatnasit sámi dutkamii ja alit ohppui. Guorahallan galgá válmmaštuvvot loahpageahčen 2011. Guorahallanbarggu geažil lea NIFU-STEP² čadahán viiddis kártema sámi dutkamis ja alit oahpus buot guoskevaš dutkanbirrasiiin Norggas našunála davviguovlluidkártema minstara mielde. Earret eará kártejuvvojit dutkanprošeavttat, bargiidresurssat, ruhtadangáldut, oahppofálaldagat, dutkanbestendilálašvuohta, dutkanfáttát ja dutkanfierpmádagat. NIFU-STEP kárten ráhkada vuodđomateriála ja addá statistihka sámi dutkansurggiin mat dássázi eai leat leamaš olámuttus.

Dán barggu ráddjen doavttergrádabargguide sáhtá orrut gáržžideaddjin, go sámi dutkan fátmasta ollu eanet ja lea ollu eanet institušuvnnain go dušše Romssa Universitehtas. Muhto dán háve válljet čiekŋudit doavttergrádabuvttademiide dan dutkan- ja oahppoinstitušuvnnas riikkas mii lea stuorimus sámi-guoski dutkama dáfus sihke fátmasteaddjivuoda ja viidodaga ektui, ja mas maidái lea našuvnnalaš ovddasvástádus dan dutkan- ja oahpposuorggis. Oassin Stuoradikki meannudeamis St. dieđ. 34 (2001-2002) Sámi alit oahpu ja dutkama kvalitehtaodastusa birra, addui universitehtii našuvnnalaš ovddasvástádus sámi- ja eamiálbmotguoskevaš dutkamii, ohppui ja gaskkusteapmái. Dan dáfus dáidá ávkálaš čadaiskat universitehta doavttergrádabuvttademiid, go geahčča servodatovddasvástádusa ektui mii lea alit ohppui, ja go doavttergrádabuvttadeapmi lea dehálaš vuodđu viidásit dutkanán giruššamiidda. Juste máid UiT vuorua, dáidá mearkkašit ollu olles dutkan- ja oahpposuorgái. Mearkkašahhtit ahte dán oppalašgeahčastagas ii leat mielde oppalašgeahčastat sámi-guoski dutkanvirggiin iige dutkanprošeavttain mat leat čadahuvvon dahje leat dál jođus, go daid vuordit nugo našuvnnalaš oppalašgeahčastagas áššáiguoskevaš doavttergrádabargguid, boahhtit ovdan NIFU-STEP kártemis.

Dán čadaiskamis UiT doavttergrádabuvttademiin, atnit doahpaga sámi-guoski dutkan. Dainna oaivvildit dutkama mii sisdoallá sámi áššiid, sihke disiplineara, mánngafágalaš ja fágaraštildeaddji lahkoniiguin. Temáid dáfus fátmasta sámi dutkan viidát. Dán oppalašgeahčastagas siskilduvvo danne dutkan surggiin servodatdieđa, humaniora, riektedieđa, biologiija ja fisiologiija, medisiidna ja dearvvašvuodafáogat. Sámi dutkama sáhtá viidásit ipmirdit mánngga dimenšuvnnas; institušuvdna geahččanvuohki (gos doaimmahit dutkama); sisdoallo geahččanvuohki (máid dutket) ja áššáiguoskevaš geahččanvuohki (makkár ulbmiliin). Dasa lassin sáhtá muhtun oktavuodain válljet jearrat gii doaimmaha dutkama, ja dat geahččanvuohki šaddá áigeovuodilin erenoamážit oktavuodain go čuvgehit dárbbu bestet sápmelaččaid dutkamii³. Dán artihkkalis lea vuodđun viiddis ipmárdus das mii sámi dutkan lea, ja leat válljen sisdoallogeahččanvuogi mas iskat Romssa universitehta sámi-guoski doavttergrádaid buvttadeami ovdáneami.

² Davviriiikkalaš innovašuvdna, dutkan ja oahpahuš dutkamiid instituhtas lea statistihkkaovddasvástádus universitehta- ja allaskuvla- ja instituhtasektoriin.

³ Čujuhit Stordahlí 2008 vuđolaš ságaškuššamii alit oahpu ja dutkama mearkkašumis oahppo- ja institušuvdnahukseamis, sámi dutkama rollas ja dutkanparadigmain.

Ulbmil kápihttaliin lea geahččat doavttergrádabuvttademiid ovdáneami UiT:s main leat sámiguoski temát ja čuolbmačilgehusat. Doavttergrádabuvttadeapmi oppalaččat lea lassánan hirmosit 20 jagi áigodagas máid guorahallat, ja UiT lea measta duppalastan nákkáhallamiid logu 2006 rájes 2009 rádjai, vaikko lei veaháš njiedjan 2010:s⁴. Seamma sullásaš tendearssa vuordit sámiguoski doavttergrádaid dáfus, ja dáhttut geahččat oktavuoda dábaláš ja sámiguoski doavttergrádabuvttadeamis. Vaikko eat leat sáhtán čiekŋudit birrasiidda mat leat lihkestuvvan buvttadit sámiguoski doavttergrádabarguid, áigut lassin váldit ovdan muhtun oktavuodaid mat orrot dovdomearkan daidda fágabirrasiid. Dan ságaškuššamii áigut vuos oanehaččat čielggadit makkár data lea vuodđun guorahallamii. Viidásit čielggadit doavttergrádabuvttadeami ovdáneamis, das maiddái fágasurggiid juogu, ja man stuora oassi sámiguoski dutkamiin lea fágasurggiid áššáiguoskevaš oppalašoasi ektui.

4.2 Data čohkken

Dássázii ii leat ráhkaduvvon sierra oppalašgeahčastat sámiguoski doavttergrádain, danne leat juohke jahkái 20 jagi áigodagas 1990- 2010, iskan čađa universitehta iežas doavttergrádaoppalašgeahčastaga⁵. Varohit goitge ahte sáhttit guodđán muhtun barggu mii goitge livčče galgan leat mielde. Leat maiddái siskkildan muhtun bargguid mat unnán guoskkahit sámii áššiid, muhto daid leat goitge atnán áššáiguoskevažžan min ulbmilii. Vaikko soaitit guodđán muhtun bargguid, de oaivvildit oppalašgeahčastaga addit ovddasteaddji gova fágasurggiid ovdáneamis. Ollislaččat olles 20 jagi áigodagas leat lohkan 72 čadahuvvon sámiguoski doavttergrádabarggu.

Dat mii lea mearridan guđiid doavttergrádaid leat váldán mielde, lea man muddui bargguin lea čielga sámii ja eamiálbmotdílálašvuodaid geahččanvuohki, iige leat go sápmelaččat doavttergráda čađaheaddjit. Sámii áššiid geahččanvuohki ii dárbbáš goitge leat čađat. Ovdamearka dihte dain mas doavttergrádabarggu lea artihkalčoakkáldat, de eat gáibit buot artihkkaliin váldogeahččanguovllu sámii áššiin. Barggut mat váldet ovdan mánggakultuvrralaš áššiid ja nu maiddái sámii, leat váldon mielde, go sámii kultuvra ja servodatáššit álo bissot oktavuodas konteavsttaiguin mat leat das birrasis. Dehálaš áiddostallan lea ahte sámiguoski máhtus lea áššáiguoskevašvuohka sihke sámii servodathuksemii ja muđui servodaga dárbbuide. Luonddudiehtagas doavttergrádabarggut biologiijas ja fisiologiijas main leat boazodutkamat main earret eará geahčadit guohtuma, borramušaid ja biologalaš ritmmaid siskkilduvvojit danne go dakkár dutkamat leat dehálaččat boazoealáhussii.

Vuosttaš oasis ságaškuššanoasis lea oppalašgeahčastat fágasurggiin ovttažiid mielde. Muhtun sogolaš fágaid leat válljen bidjat oktii, nugo dáiddahistorjá ja etnografiija; ja plánen, politihkka ja sosiologiija. Dasa lassin leat giellafágat (gielladieđa, lingvistihkka, kultuvra ja girjjálašvuohka) biddjon oktan juogusin.

⁴ 2009:s ledje 115 geat nákkáhalle, jagi maŋŋil lei lohku 96, UiT neahttasiidduid mielde.

⁵ Geahča listu buot doavttergráda váldiin UiT:s 1973-2010:

http://www2.uit.no/ikbViewer/page/ansatte/organisasjon/artikkel?p_document_id=224371&p_dimension_id=88199&p_menu=42374&p_lang=2

Ságaškuššanoasi nuppi oasis buohtastahttit sámi-guoski doavttergrádabuvttadeami dainna mii muđui buvttaduvvo juhkkjuvvon fágalaš disipliinnain, oainnusmahttin dihte man stuora oassi sámi-guoskibuvttadeapmi lea dan áššáigullelaš oppalašbuvttadeamis. Čuovvovaččat leat juohkán disipliinnaid:

- luonddufágat: biologiija/fysiologiija;
- humanisttalaš fágat: arkeologiija, filosofiija, historjáfágat, religiovdnadiedáfágat ja giellafágat;
- medisiidna ja dearvvašvuodáfágat;
- riektedieđa;
- servodatfágat: antropologiija, pedagogihkka, stáhtadieđa, plánen ja sosiologiija.

Juohke fágasuorggi lohkamiin leat mielde ovdalaš doavttergrádat, dr. philos. ja PhD oahput.

Kapasitehta dihte ii váldde kápihttal ovdan čađahuvvon váldofágaid ja mastergrádaid, go dat livčče gáibidan ollu suorit čohkkenbarggu go mii mis lei. Muhto mii jáhkkit ahte dat buvttadeapmi lea leamaš ja lea oalle suoris ja dasa lassin lea lassáneame earret eará go prográmma Masters in Indigenous Studies - MIS prográmma álggahuvvui 2003:s. Mánjggain masteroahpuin leat sámi fáttát oassin oahppoplánain⁶. Ovdamearka lea fága sámeriekti mii lea geatnegahtton riektediehtaga masteroahpus.

4.3 Boadus- ja ságaškuššanoassi

4.3.1 Guhkes historjjálaš sárgát

Romssa universitehta vuodduuvvui 1972:s. Muhto sámi oahppohistorjjálaš sárgát álget ovdal, Trondenes semináras mii áhahuvvui 1826 mas beroštupmi sámi álbmogii ja sámegeiela oahpaheddjiid dárbu lei váikkuheadđji seminára ásahepmái (Aarbakke ja Jensen 2011), ja de Romssa musea sámi etnográfalaš dutkamiid ja Romssa oahpaheadđjiskuvlla bokte Romssa universitehtii. Okta válđoákkain ásaht universitehta Davvi-Norgii lei lasihit guovllus logu nuorain geain lea alitoahppu. Maiddái lei celkojuvvon dáhttu ahte sámi nuorat galge oheat odđa universitehtii. Juo 1962:s celkui Stuuradiggedieđáhusas 91 digaštallamis iešheanalisis alitoahppoinstitušuvnna birra universitehtadásis Davvi-Norgii ahte leat dilálašvuodát mánjgga fágii, ea.ea. reálafágii ja sámi gillii ja kultuvrii. Maiddái Ruudlávdegoddi⁷ čujuhii sámi giela ja kultuvrra oassin masa Romsa fertii oažžut válđoovddasvástádusa sihke dutkama ja oahpaheami dáfus (Fulsås 1993: 30, 41). Universitehta 25 jagi ávvugirjjis áiddostallá Fulsås ahte universitehtavuodđudeapmi dagai vejolažžan našuvnnalaš vuoruheami dan suorggis, ja ahte NAVF⁸

⁶ Listu UiT oahppofálaldagain main leat sámi fáttát siskkilduvvon oahppoplánain, gávnnat čuovvovaš neahttasiiddus:

http://www2.uit.no/ikbViewer/page/ansatte/organisasjon/artikkel?p_document_id=216808&p_dimension_id=88182&p_menu=42374&p_lang=2

⁷ Lávdegoddi mii nammaduvvui 1963:s árvvoštallat dárbbu álggahit oahpu universitehtadásis Romssas. Lávdegotti jođihii Johan T. Ruud, rektor Oslo Universitehtas 1958-63 (Fulsås 1993: 35).

⁸ Ovdal lei Norges allmennvitenskapelige forskningsråd (NAVF) okta norgga viđa

minoritehtadutkanprográmma – “Sámi ja kvena: historjá, giella ja kultuvra” lei erenoamáš váikkuheaddji dasa (ibid.: 253), mii maiddái belohahkii oidno sámi-guoski doavttergrádaid ruhtadeamis. Ollu doavttergráda bargguin mat leat álggahuvvon min iskanáigodaga álggu geahčen ledje ruhtaduvvon NAVF:s, earáid ledje ruhtadan maiddái eará dutkanrádit. UiT 25 jagi ávvudemiid oktavuodas 1993:s, čujuha Fulsås heajos bestendilálašvuoda erenoamážit sáme giela ektui. Sámi institušuvnnaidásaheamis lea sáme gielat olbmuide leamaš stuora dárbu, ja leat “unnán olbmot sámi duogážiin ja geain lea sáme giella eatnigiellan geat leat čadahan stuorit dieđalaš barggu” (ibid.: 254). Mihtiduvvon giellafágaid čadahuvvon doavttergrádaid ektui orru dát ain dilálašvuhtan 18 jagi maŋgil.

4.3.2 Sámi-guoski doavttergráda buvttadeapmi

Romssa universitehta vuosttaš doavttergráda čadahuvvui 1973:s duiskagiela ossodagas. Doavttergrádaid lohku lea lassánan dásseidit 40 jagi. 2010:s čadahuvvojedje 96 doavttergráda, ja 2009 lea dásáži bárisjahki oktiibuot 115 nákkáhallamiiguin. 1990 rádjai ledje unnán doavttergrádat main ledje sámi fáttát. Dán doavttergráda buvttadeami čadaiskamis 20 jagi áigodagas oaidnit goitge dásseidit lassáneami (tabealla 1). Baicca leat stuora erohusat fágasurggiin. Čielggas lea ahte muhtun fágasurggiit leat lihkestuvvan buorebut go earát sámi-guoski doavttergráda buvttadeami ektui. Vejolaš sivat dakkár erohusaide digaštallojuvvojit čoahkkáigeasus. Nugo bohtá ovdan tabeallas 1 ledje vihttajagi áigodagas 1990-1994 ain oktiibuot unnán čadahuvvon sámi-guoski doavttergrádat UiT bokte. Historjjas ledje golbma doavttergráda, okta gitta guokte čadahuvvon doavttergráda ges antropologijjas, arkeologijjas ja biologijjas/fysiologijjas. Jagi 1995 ja dan rájes čadahit eanet doavttergrádaid, ja maiddái eanet fágasurggiin.

Tabealla 4.1 Listtu čadahuvvon sámi-guoski doavttergrádaid juhkkon 5 jagi áigodagaide.

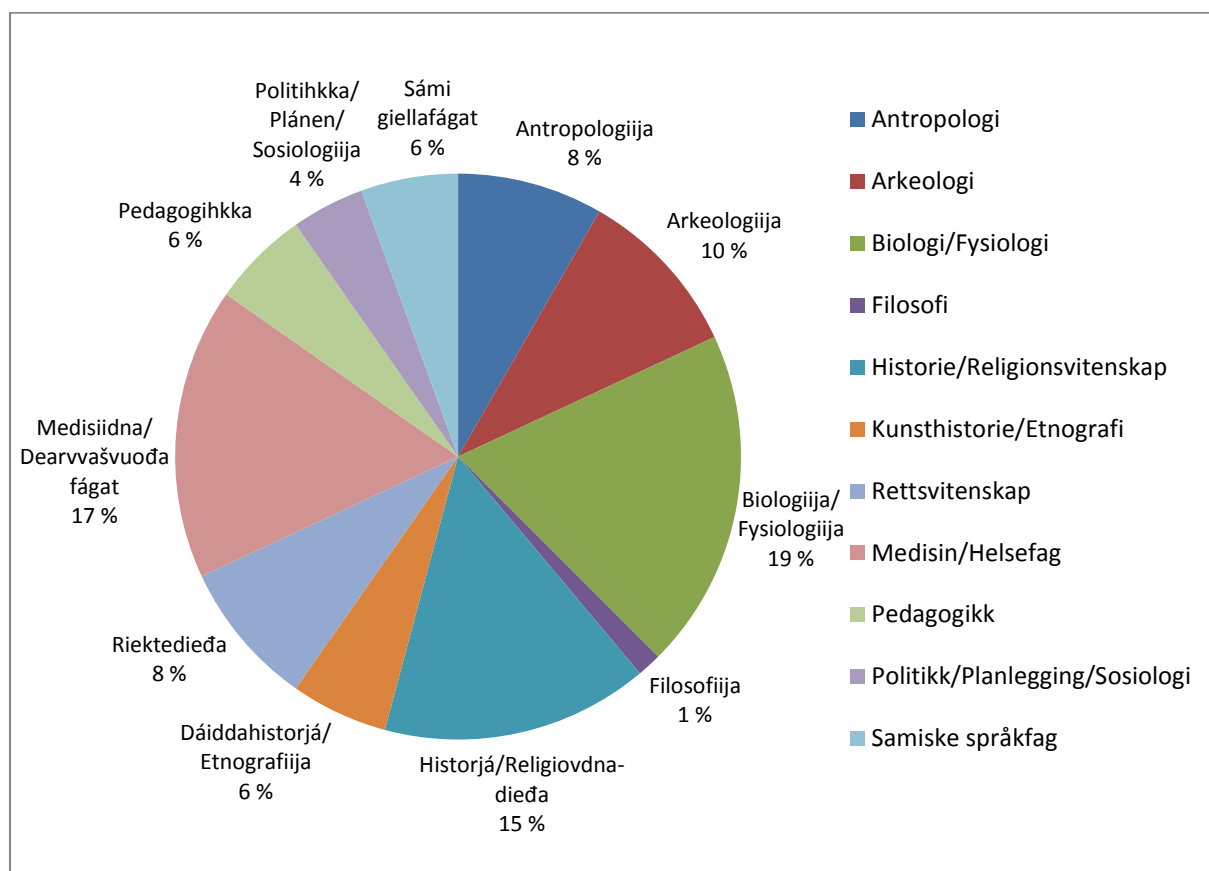
	1990-1994	1995-1999	2000-2004	2005-2009	2010 *
Antropologijja	1	1	1	3	
Arkeologijja	2	1	3		1
Biologijja/fysiologijja	1	4	5	3	1
Filosofijja		1			
Historjá ja religiovdnadedda	3	1		5	2
Dáiddahistorjá ja etnografijja			3		1
Medisiidna ja dearvvašvuodafága		1	3	7	1
Pedagogihkka		1	1	2	
Politiikka/Plánen/ Sosiologijja		2		1	
Riektedieda		1		3	2
Giellafágat			2	1	1
Supmi:	7	13	18	25	9

* 2010 lea mielde čájehan dihte vejolaš treanda bohtte 5 jagi áigodahkii, 2010 - 2014

dutkanrádis. Jagis 1993 bidje daid oktii Norgga dutkanráđdin.

Čadahuvvon sámi-guoski doavttergrádaid proseantajuohku, iešgudetge fágasurggiin áigodagas 1990-2010, lea čájehuvvon govvosis 1. Fágasuorggit main leat eanemus sámi-guoski doavttergrádat leat biologiija ja fysiologiija, medisiidna ja dearvvašvuodafágat ja maddái historjá ja religiovdnadieđa, nugo namuhuvvon maŋŋálagaid 19 %, 17 % ja 15 % olles buvttadeamis. Unnimus oassi lei fágasurggiin politihkka/plánen/sosiologiija ja filosofiija 4 proseanttain ja 1 proseanttain. Dasa lassin lea mearkkašan veara ahte sámi giellafága ii daga eanet go 6 % olles sámi-guoski logus.

Govus 4.1 Oppalašgeahčastat sámi-guoski doavttergrádain proseanttaide juhkkon

4.3.3 Fágasuorggit

Luonddudiehtaga doavttergrádabarggut boazodoalu birra biologiija ja fysiologiija siskkobealde leat árbevirolaš kvantitatiiva fágasuorggit main lea leamaš dássedis buvttadeapmi sámi-guoski doavttergrádain olles áigodaga 1990 rájes 2010 rádjai, buvttadeamis lea lassáneapmi vaikko lohku lea veaháš njiedjan maŋemus oasis áigodagas. Oktiibuot leat registreren 14 doavttergráda 20 jagi áigodagas, mii dahká 19 % buot sámi-

guoski doavttergrádain. Doavttergrádabargguid lea ruhtadan dutkanráđđi ja maiddá universitehta. Dasa lassin leat máŋggas ožžon dutkanruđaid boazodoallošiehtadusa⁹ bokte.

Buohtastahtton relatiivalaš ollu medisiinnalaš ja dearvvašvuodafágalaš doavttergrádabuvttademiiguin, de lei sámi-guoski geahččanvuohki, čađahuvvon doavttergrádain, unnán dán guorahallanáigodaga vuosttaš áiggi. 2005 rádjai čađahuvvo njeallje doavttergráda, ja maŋŋil 2005 leat 8 doavttergráda čađahuvvon main lea fokus sámi dearvvašvuhtii. Medisiidna ja dearvvašvuodafágat dahke 17 % buot sámi-guoski doavttergrádabuvttademiin. Dakkár sámi-guoski fágalaš mihttomearit ja vuoruheamit mat leat earret eará fágain arkeologii ja historjá, dakkárat eai leat leamaš dearvvašvuodafágain. Duogáš sámi-guoski gažaldagaid doavttergrádaibuvttadeami lassin eapmái lea válodoáššálaččat Sámi dearvvašvuodadutkama guovddáža ásaheapmi (2001). Guovddáža lea ruhtadan Dearvvašvuoh- ja fuolahusdepartemeanta. Guovddáš lea servodatmedisiinna instituhtas, Dearvvašvuodadiehtaga fakultehtas. Oktiibuot leat guovddážiis čađahan 6 doavttergráda áigodagas 2005-2010, buohkain geahččanvuohki sámi dearvvašvuhtii ja eallindillái. Guokte stipendiáhttavirggi leat ruhtaduvvon guovddáža iežas doaimarudaid bokte, loahpa leat ruhtadan Davvi Dearvvašvuoh- ja Finnmarkku Dearvvašvuoh- ja Dearvvašvuoh- ja rehabiliteren.

Oassin eamiálbmot- ja minoritehtahistorjjás lea sámi historjá máŋga jagi leamaš váldovuoruhuvvonsuorgin, ja UiT historjá fágas lea dasa lassin našuvnnalaš ovddasvástádus sámi historjá dutkamii. Dasa lassin ahte eamiálbmot- ja minoritehtahistorjá lea sierra dutkansuorgi, de lea sámi historjá maiddá siskkilduvvon eará dutkansurggiin nugo davviguovlohistorjjás. Dán historjáoppalašgeahčastagas leat maiddá oassin guokte doavttergrádabarggu religiovdnadiehtagis go historjá ja religiovdnadieđa dál leat biddjon oktii čuovusin UiT ja ovdalaš Romssa Allaskuvlla ovtteamis. Historjá ja religiovdnadieđa dahká nu 15 % olles sámi-guoski dutkosiin.

Maiddá fágas arkeologii ja lea sámi dutkan leamaš váldovuoruhansuorgi olles áigodaga maid dás geahččat. Dat oidno fas 7 sámi-guoski arkeologii doavttergrádabargguin, mii lea 10 % sámi-guoski doavttergrádabuvttademiin. Seamma áigodagas leat arkeologiiis čađahuvvon oktiibuot 16 doavttergráda. Arkeologalaš dutkan davviguovlluin ja davvi Skandinávia konteavsttas ferte máŋgga dilálašvuodas fokuseret sámi ovdahistorjjá, seammás go dutkan sámi ovdalašáiggiin ferte váldit vuhtii oktavuodaid mat sápmelaččain ledje eará servodagaiguin¹⁰. Arkeologii fágas leat leamaš iežaset universitehtastipeanddat merkejuvvon sámi-guoski dutkamii lassin dutkanráđeruhadeapmái.

“Antropologijabuvttadeapmi” – mii lea 8 % sámi-guoski olleslogus- das lea mihtilmasvuoh- ahte sámi geahččanvuohki lea vuosttaš ja maŋemus oasis min guorahallanáigodagas, seammás go leat válljen siskkildit bargguin main lea internašunála eamiálbmotgeahččanvuohki go dat adnojit sámi-guoskevažžan. Oktiibuot 15 antropologalaš doavttergrádas áigodagas 1990-2010 rehkenastit 6 sámi-guoskevažžan. Nu sáhttet sihke arkeologiiis ja antropologiiis čujuhit measta beali doavttergrádain dán 20 jagi áigodagas leat sámi-guoskevažžan. Badjel bealli

⁹ Ovdalaš Boazodoalu fágarađđi, dál dutkanruđaid stivra boazodoalošiehtadusas vuoruh- makkár proševttaid dorjot. Maŋemus jagiid lea biddjon sullii 5 mill. ru jahkásaččat dutkamii, ja ortnega hálddaša Boazodoallohálldahus.

¹⁰ Cealkámuš arkeologii Instituhtas Norgga dutkanráđi sámi dutkamiid odđa prográmmii, njukčamánu 2006.

antropologijja bargguin leat dutkanráđderuhtaduvvon, ja guokte barggu leat universitehtaruhtaduvvomat (okta stipeanda ja okta čađahuvvon fásta virggis).

Earret ovtta čađahuvvon doavttergráda jagis 1999, leat juridihkalaš doavttergrádat čađahuvvon guorahallanáigodaga maŋemus áiggiid. Sámerievttalaš dutkan lea vuoruhuvvonsuorgi, ja riektediehtagis lea lassáneapmi. Riektediehtaga doavttergrádabarggut leat dássáži 8 % sámi-guoski buvttademiid olleslogus. Dat doavttergrádaprošeavttat leat ruhtaduvvon universitehtastipeandain ja leat čađahuvvon fásta virggiin.

Dáiddahistorjjás leat čađahuvvon golbma doavttergráda (dutkanráđi ruhtadeamit) ja okta etnografijjas (čađahuvvon fástavirggi bokte). Oktiibuot dahká dat 6 % sámi-guoski olleslogus. Seamma guoská pedagogihkkii ja sámi giellafágaide. Jagi 1995 ja dan rájes olles áigodaga čađahuvvo njeallje doavttergráda main lea fokus sámi áššiide, nu ahte fága sáhtá čujuhit relatiivalaš unnán, muhto dássedis sámi-guoski geahččanvuogi doavttergrádabuvttademiin. Bargiid ruhtadii dutkanráđdi ja Sámi allaskuvla, okta bargu čađahuvvui oassin dábálaš vuosttašlektorvirggis.

Giellafáгат oidnogohtet áigodaga nuppi bealis, ja juohkásit surggiide gielladieđa, giellateknologijja ja girjjálašvuolta. Guokte bargoprošeavtta – goappašagat gielladiehtagis-leat čatnasan ja ruhtaduvvon Sámi allaskuvllas. Ovttá barggu ruhtadii dutkanráđdi ja oktii – kulturdiehtagis – lei universitehtastipeanda mii lei merkejuvvon sámi dutkamii. Oktiibuot dahket dát 6 % sámi-guoski buvttademiin. Vaikko giellafáгат oppalaččat leat unna universitehtafágažat, de lea dá ila unna oasáš sámi-guoski doavttergrádabuvttademiin, erenoamážit go geahččá čielga mihttomeriid ja áigumušaid ektui mat leat sáme giela vuoruheapmái. Unna oasáš čađahuvvon bargguin sáhtá jáhku mielde čilget dainna go bestenvuodus lea unni. Buohtastahtton eará fágaiguin, de unnán bestejuvvojit sámi giellafágaide, ja vel unnit mannet viidásit doavttergrádaohppui. Galggašii danne biddjot fokus bestet sámi giellafágaide.

Vaikko plánen, sosiologijja, stáhtadieđa leat hui áššáiguoskevaš fágasuorggit ja mearkkašáhttit sámi servodatoktavuođaide, de leat dušše golbma čađahuvvon doavttergráda (4 % buot sámi-guoski bargguin) dain surggiin olles áigodagas, guokte plánemis ja okta stáhtadiehtagis. Dat golbma ledje ruhtaduvvon dutkanráđis. Muhto jus bidjat dáid searvá guhitta antropologijjabarggu, de buorrána govva veaháš, ja antropologijja oktan politihkka/servodat dahká 12 % sámi-guoski oppalašlogus. Unnimusfága sámi-guoski doavttergrádaoktavuođas lea filosofijja dušše ovttain čađahuvvon doavttergrádain.

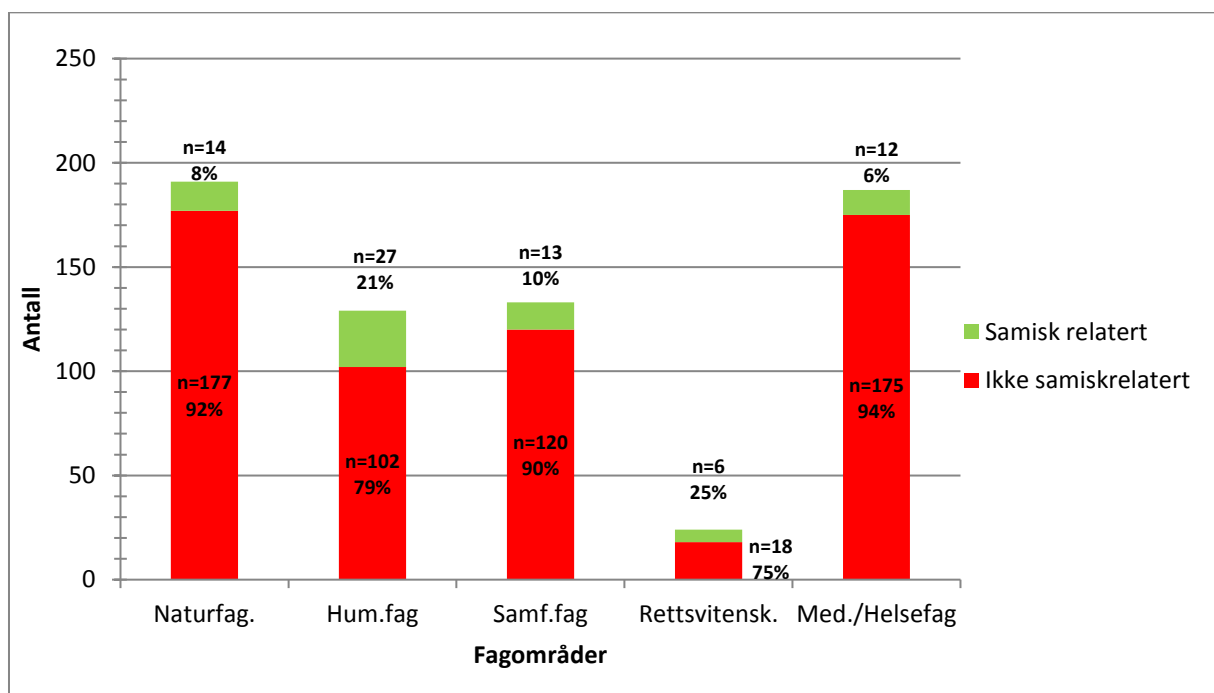
4.3.4 Sámi-guoski ja áššáiguoskevaš doavttergrádabuvttademiid ollislašlohku

Viidásit leat välljen geahččat sámi-guoski doavttergrádabuvttadeami eará áššáiguoskevaš buvttademiid ollislašlogu ektui (govus 2). Fágasurggiid leat dás juohkán 5 váldosuorgái: áššáiguoskevaš luonddufáгат; humanisttalaš fáгат; medisiidna ja dearvvašvuodafáгат; riektedieđa ja servodatfáгат. Universitehta doavttergrádaoppalašgeahčastagas leat geahččan doavttergrádalisttuid čađa ja lohkan ollu go lea oppalašlohku áššáiguoskevaš buohtastahttimii. Luonddudiehtaga fáгаide siskkilduvvo dr. philos, dr. Scient., ja PhD arktalaš ja mearra biologijjas, resursabiologijjas, šaddofysiologijjas ja medisiinnalaš biologijjas. Humanisttalaš fáгаide leat čuovvovaš doavttergrádabarggut siskkilduvvon; dr. philos, ja dr. art.

arkeologiiias, filosofiiias, historjjás, religiovdniehtagis, gielain ja girjjálašvuodas ja PhD humanisttalaš fágain ja áššáiguoskevaš kultur- ja servodatfágain. Servodatfágain siskkilduvvo dr. philos., dr. polit. antropologiiias, sosiologiiias, stáhtadiehtagis, plánemis ja pedagogihkas ja PhD ges kultuvrras ja servodatfágas dain fágain. Medisiinnalaš fágaid searvvis leat servodatmedisiidna ja klinihkalaš medisiidna.

Nugo govus 2 čájeha, de čadahit ollu eanet doavttergrádai oppalaččat luonddudiehttit ja medisiinna dutkit, go máid dahket humanisttat, servodatdiehttit ja juristtat. Goitge lea mearkkašan veara ahte sámi-guoski buvttadeapmi fágain riektedieđa ja humaniora dahká nugo namuhuvvon manjalagaid 25 % ja 21 % dáid fágaid áššáiguoskevaš ollislašoasis. Dat lea oalle stuora proseantaoassi ja duodašta mearkkašahti olu sámi dutkanvuoruheami vaikko muhtun humanisttalašfágain lea unnán buvttadeapmi. Nugo čájehuvvon govvois 1 leat medisiidna/ dearvvašvuodafágat ja luonddudiehtagafágasuorggit biologiija/fysiologiija stuorimus proseantaoassin sámi-guoski dutkamis 17 % ja 19 %. Muhto gudesge dain fágasurggiin lea sámi-guoski dutkan oalle unna oasás áššáiguoskevaš oppalašbuvttadeamis, vástevaččat 6 % medisiidna/dearvvašvuodafágain ja 8 % luonddufágain.

Govus 4.2 Juohku gaskal sámi-guoski versus áššáiguoskevaš doavttergrádat olles áigodagas

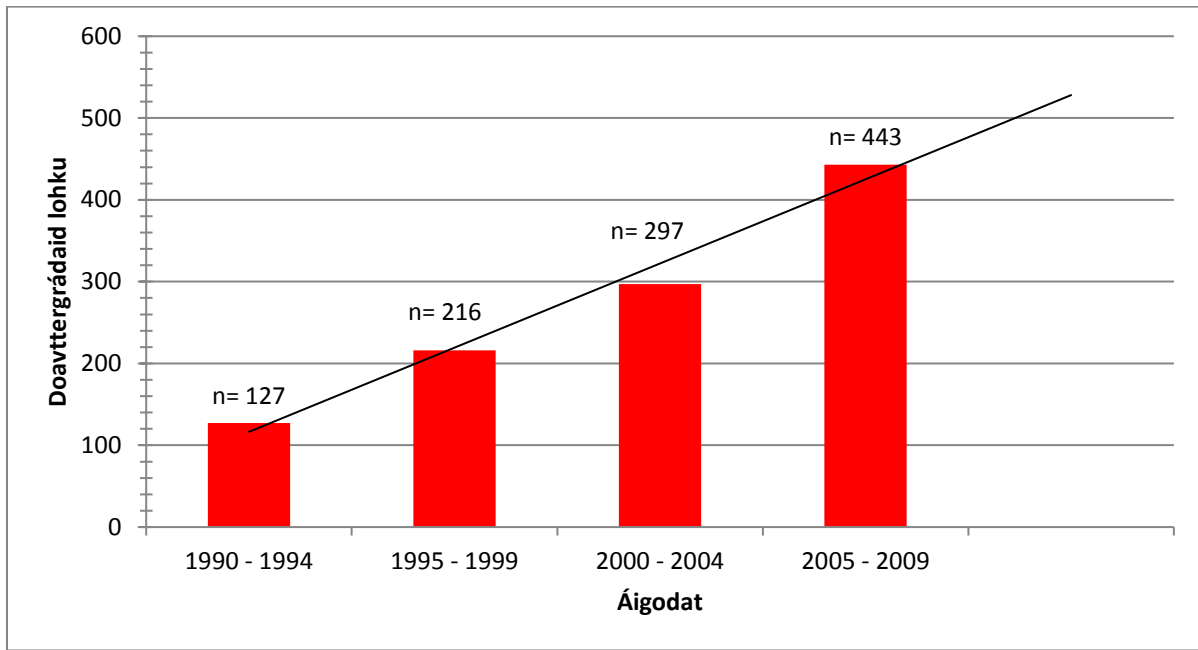

4.4.5 Doavttergrádalassáneapmi

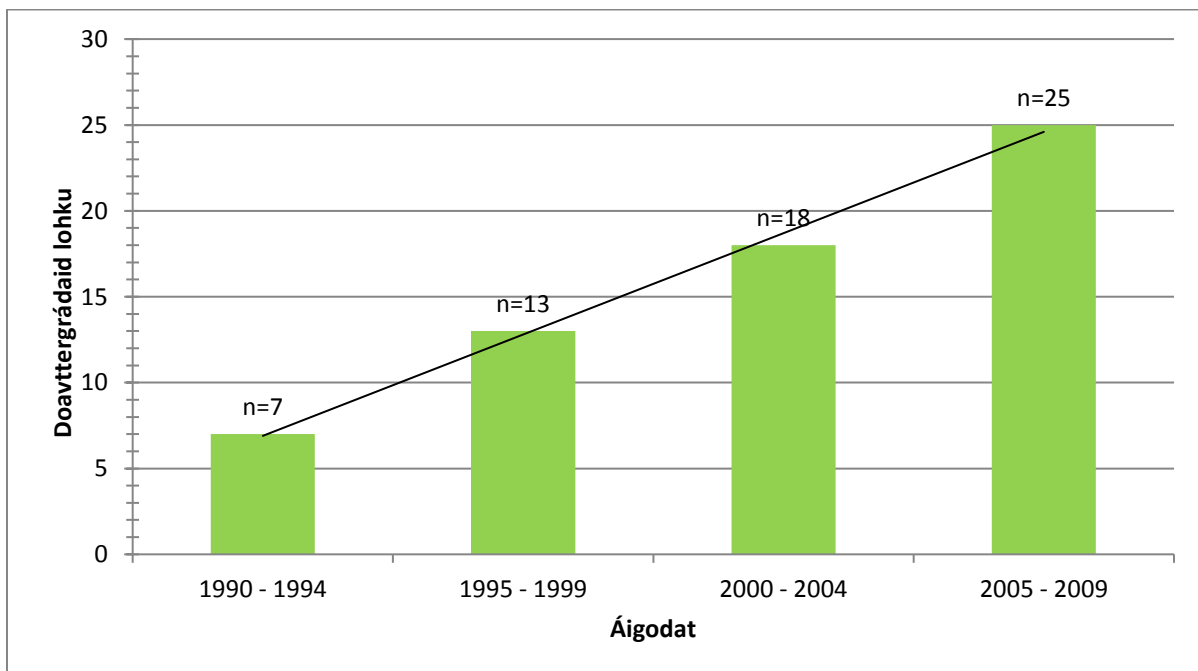
UiT:s lea leamaš 1990 rájes 2009 rádjai oppalaččat mearkkašahti lassáneapmi doavttergrádain (govus 3). Lassáneapmi juohke 5 jagiáigodaga lea lagabui 250 %. Govus 4 čájeha olles relatiiva lassáneami sámi-guoskevaš doavttergrádain seamma áigodaga. Dan áigodaga lea sámi-guoski doavttergráduvttadeamis juohke 5 jagiáigodaga ektui leamaš measta seamma lassáneapmi go ollislaš lassáneapmi universitehtas, namalassii 257 %. Muhto duohtavuoda lohku sámi-guoski doavttergrádain (N) lea mánggagardde unnit go ollislaš N. Seammás lea dárbu áiddostallat ahte sámi-guoski lassáneapmi nagoda doarridit ollislašlogu

(govus 3 ja 4). Dat positiiva ovdáneapmi orru joatkime. Jagis 2010, mii lea álgu boahhte 5 jagiáigodahkii, leat čadahán 9 doavttergráda sámi fáttáin. Maiddái logut 2011 álggu geahčen orrot ain positiivat. Geassemánu 2011 leat registrerejuvvon 5 čadahuvvon sámi-guoskevaš doavttergráda.

Govus 4.3 Oktiibuot doavttergrádabuvttadeamit UIT:s juohke vihttajagiáigodaga, 1990-2009

Govus 4.4 Sámi-guoski doavttergrádaid ovdáneapmi juohke vihttajagiáigodaga, 1990-2009

4.4 Gávdnamušat

4.4.1 Oppalaš govva

Ollislaččat čájeha sámi-guoski doavttergrádabuvttademiid čađaiskan ahte dat lea relatiivalaš stuora oassi doavttergrádabargguin maiguin lea govttolaš buohtastahttit, govva mii čájeha erenoamáš ja govda beroštumi sámi-guoski dutkamii. Sámi ja sámi-guoskidutkan Norggas lea maiddáin nannejuvvon mánggaid logijagiid (Stordahl 2008: 249). Romssa universitehta lea 40 jagiinis huksen dehálaš sámi-guoski dutkangelbbolašvuoda ja dieđalašvuoda vuodul máhtu mánga fágasuorggis. Seammás oaidnit muhtun fágasurggiid áigodagas 1990-2010 lihkostuvvan buorebut go earáid doavttergrádaprošeavttaid čađaheamis. Dasa sáhttet mánga ja mánggabealálaš sivat. Mii válljet dás deattuhit fágalaš vuoruhemiid dehálašvuoda, ležžet dál vuolgguhuvvon čuovusin našunála fágapolitihkalaš mihtuin dahje dutkaninstitušuvnnaid iežaset vuoruhemiid dihte. Seammás áigut fas deattuhit ahte unna dahje stuora doavttergrádabuvttadeapmi ii akto atte doarvái buori gova dutkandilálašvuodas dain iešguđetge fágasurggiin, ja ahte min čađaiskama ferte geahččat searválaga earret eará boahttevaš NIFU-STEP kártemiiguin.

Nugo namuhuvvon álggugeahčen de ii leat dás biddjon fokus leat go sápmelaččat vai earát geat leat čađahan sámi-guoski doavttergrádaid. Goitge lea ágga áiddostallat ahte sápmelaččain lea alit oahppodássi go ovdal, ja jáhkkit muhtun oasi sámi-guoski doavttergrádaid lassáneamis oktavuoda dasa ahte maiddáin sámi álbmogis lea oassi geat váldet alit oahpu lassáneame (Næss et al 2007:1 ; 47). Vaikko boarráseamos ahkejoavkkus sápmelaččain badjel 65 jagi lea oahppodássi vuollelis go ii-sámi álbmogis, de ii leat etnalašjoavkkuin erohus nuorat ahkejoavkkuin main oassi geain lea oahppu badjel 12 jagi lassána. Sorjáskeahtá etnalaš gullelašvuoda leat baicca erohusat sohkelbiid ektui go leat eanemus nissonat geat váldet alit oahpu. (ibid., gč maiddáin kápihttal 5, čk. 5.8.2 Sámi logut mitalit 4).

4.4.2 Fágalaš vuoruheamit

Oaidnit ahte fágasurggiin main lea leamaš fágalaš fokus ja strategalaš vuoruheapmi, sáhtta maiddáin čujuhit relatiivalaš ollu čađahuvvon doavttergrádabargguide. Biologiiija/fysiologiiija, medisiidna ja dearvvašvuodadutkan, historjá ja arkeologiiija leat njeallje stuorimus sámi-guoski fágasuorggi.

Vuosttažin namuhuvvon fágasurggiid ektui leat Romssa universitehtas leamaš guhkes árbevierut boazodoalu ja guohtumiid dutkamis. Das sáhttit erenoamážit namuhit dutkanbirrasa mii čatnasa arktalaš biologiijai ja dutkan arktalaš elliid fysiologiiijas, ja dutkanbirrasa goikáseamos ekovuogádagain.

Nubbi stuora guovlu lea medisiidna ja dearvvašvuodadutkan. Sámi dearvvašvuodadutkama guovddáš ásašuvvui 2001:s, ja ruhtaduvvo Dearvvašvuoda- ja fuolahusdepartemeanttas. Ásaheami duogáš lei váilevaš máhttu dearvvašvuoda ja sosiála dilálašvuodain ja váilevaš dutkojuvvon kvantitatiiva máhttu sámi álbmoga dearvvašvuoda- ja eallindileguoski čuolbmačilgehusain. Eaktun bidjat johtui dakkár dutkamiid lei čađahit stuora ja ovddasteaddji

dearvvašvuoda ja álbmotiskama”Dearvvašvuoda ja eallindileiskadeapmi guovlluin gos áset sápmelaččat ja dáččat– SAMINOR.”¹¹ (Lund et al. 2007: 66).

Go maiddái sámi-guoski doavttergrádabuvttadeapmi sáhtta čujuhit oalle stuora oassái luonddudiehtide ja medisiidna dutkiide, de dan sáhtta čilget dainna go luonddudiedalaš ja medisiinnalaš fágabirrasiiin árbevirolaččat lea leamaš stuorit fokusa čadahanmearrái dábalaš áigái. Stuorit biras vuosttašvirge-ja bajemusvirgegelbbolašvuodain adno maiddái mearkkašahhtin doaimmii. Čadaheapmi lea guovddážiis ođđa PhD oahpuid siskkobealde ja ođđa ortnega dutkansuvllain, muhto dat ortnegat eai leat leamaš doaimmas doavttergrádaprošeavttain eanas oasi áigodagas máid mii leat iskan. Sirdin PhD-ohppui dáhpáhuvvá manemus oasis min dutkanáigodagas.

Historjá, arkeologijja ja riektedieđa leat fágasuorggit mat lea váldán badjelaset erenoamáš ovddasvástádusa sámi dutkamii. Dain vuhtto čielgasit guhkesáigásaš vuoruheapmi eksplisihhta strategiijain, ja bargonávccalaš huksen lea addán bohtosiid. Lassin mearra, biras ja luondduresurssat davveguovlluin, lea sámi- ja eamiálbmotriekti váldovuoruhansuorgi Juridihkalaš fakultehta dutkamis.

Oktasašvuolta medisiidna ja dearvvašvuodadutkamis, historjjás ja arkeologijjas lea ahte fágabirrasiiin leat iežaset bajemusvirggit main lea erenoamáš ovddasvástádus sámi dutkansurggiide. Dakkár vuoruheapmi ráhkada vuodu dutkanbirrasii mii láhčá dili gelbbolašvuodahuksemii ja buori stipendiáhhta- ja oahpahanbirrasa. Oaidnit viidásit ahte dat fágabirrasat leat lihkestuvvan oážžut ollu dutkanráderuhtadeami. Seammás gáibiduvvo jámma fokus bestet sámi dutkamii, maiddái gáibiduvvojit kvalifiserendoaimbajut post doavttir stipendiáhtaid geavaheamis. Eanet doavttergrádabuvttadeamit attase eanet seniordutkiid geat háhket alcceseaset oahpahan- ja neavvungelbbolašvuoda iežaset fágasurggiin. Dat fas dagaha vel eanet beroštumi ja bestema sámi áššiid dutkamii. Bistevaš fokus dutkiidbestemii sihkkarasttášii kontinuehta dáláš nanu sámi-guoski fágabirrasiiin vel diedalaš bargiid agivulošluohpama dihte nai.

Sámegiela gielladutkan lea sierradilálašvuodas mii guoská sámi dutkamii ja máhtolašvuodaovddideapmái. Dutkan servodatlaš proseassain čatnon sámegielaide geavaheapmái šaddá dehálaš vuodđun nannet ipmárdusa ovddasvástádussii mii servodagas lea sámegielaide. (Sámegielaide doaimmaplána – status 2010 ja viidásit doaimma 2011, mielde). Sámi gielladieđalaš, giella ja girjjálašvuodadiehtaga ja sámi giellateknologijja fágabirrasiiin gáibiduvvo erenoamáš fokus dutkiidbestemii ja dasa ahte dili lámččojuvvo vai sihkkarastet doavttergrádabarguid čadaheami.

Dađi mielde leat eanet fágasuorggit čájehan lassáneaddji beroštumi sámi-guoskevaš dutkamii, juoga mii oidno birrasiiid dutkanstrategiijain. Fertet danne vuordit ahte dain fágasurggiin main dán čadaiskamis lea leamaš unnán sámi-guoski doavttergrádabuvttadeapmi, boahhte háve sáhttet čájehit lassáneami. Sámi-guoski dutkan gullá mángga fágasuorgái ja lea áššáiguoskevaš mángga oktavuodain. Nu go historjjálaš dahje dáláš perspektiivvat davviguovlluvuoruhemiin, ekologalaš oktavuodát, dálkkádatdutkan, lulli-davvi oktavuodát, demokratiija- ja riekteovdáneapmi, resursahálddašeapmi ja stivren, dearvvašvuolta ja eallindilli ja identitehta- ja giellahálddašeapmi ja ovdáneapmi.

¹¹ Guorahallan čadahuvvui áigodagas 2003-2004 Sámi dearvvašvuodadutkamiid guovddáža bokte Romssa universitehtas ovttasbargguin Našunála álbmotdearvvašvuodainstituhtain. SAMINOR lea dahkan vuodu ollu dutkandoaimmaide guovddážiis.

4.4.3 Ruhtadeapmi

Vaikko váilu ollislaš listu ovttaskas sámi guoskevaš doavttergrádaid ruhtadeamis, de lea dutkanráđđi – sihke ovdalaš NAVF ja dálaš NFR¹²- dat deháleamos ruhtadan gáldu.

Ovdalaš minoritehtadutkanprográmma NAVF:s lea mearkkašan ollu, ja dutkanráđderuhtadeapmi lea maiddái váldogáldun luonddudiehtaga doavttergrádaide. Dasa lea doarjja Boazodoallo dutkanfoanddas leamaš dehálaš juogo oassin dutkanráđi- dahje universitehtastipeandan.

Oaidnit maiddái Sámi allaskuvllas leamaš doaimmalaš rolla dutkiidbestemii, ja lea lámhčán doavttergrádagelbbolašvuoda iežaset ásahusa bargiide. UiT:s ledje 2000-logu álggugeahčen golbma sierramerkejuvvon sámi doavttergrádistipeandda main guokte leat dán oppalašgeahčastagas mielde. Daid oaččui Sámi dutkamiid guovddáš mii almmuhii ja jugii stipeanddaid. Dasa lassin leat arkeologijjas leamaš golbma sámi universitehtastipeandda. Juridihkalaš fakultehtas lea maiddái universitehtastipeanda oassin sámerievttálaš dutkama strategalaš vuoruheamis.

4.4.4 Rávvgat

Vaikko muhtun fágasurggiin lea dássázii unnán sámi-guoski doavttergrádabuvttadeapmi, de duodašta seammás fágalaš govdotat doavttergrádain stuora dieđalaš beroštumi ja ipmárdusa oktavuodain mat erenoamážit leat guoskevaččat sámi gažaldagaide. Dasa lea oassin ahte mii dán čađaiskamis dušše leat váldán ovdan doavttergrádaid mat lea čađahuvvon Romssa Universitehtas. Oktasaš sámi-guoski doavttergrádaoppalašgeahčastat našuvnnas ja davviriikkain (ja muhtun muddun internašunála) livčče buoridan gova vel eanet.

Vaikko oppalašgeahčastat ollislaččat lea positiivalaš dan ektui man fátmmeasteaddji ja viiddis lea, de áigut áiddostallat dárbbu viidásit fokusii ja ođđa vuoruhemiide. Mii oaidnit ahte muhtun fágasurggiin leat heajut logut go earáin vaikko dain ovdal leat leamaš vuoruheamit. Dat guoská erenoamážit sámi giellafágaide, main oaivvildit gáibiduvvo bissu ovddidanbargu go bestendilálašvuolta lea áibbas eará go eará fágasurggiin. Go geahččá dáid kápihtaliid de orru maiddái oktavuolta gaskal sámi-guoski doavttergrádabuvttadeami ja fágaid fágalaš mihttomeriid. Dehálaš dahkku livčče danne min oaivil mielde oččodit sámi-guoski fokusa fágastategiijaide main dat vel váilu.

Konkrehtalaččat rávvat ahte jeavddalaččat galggaše ráhkaduvvot oppalašgeahčastagat/analysat sámi-guoski doavttergrádabuvttademiin. Dat guoská sihke UiT, našuvnnalaš dásis ja davviriikkalaš oktavuodas. Dakkár oppalašgeahčastagat attaše vuodu plánemii, ođđa áŋgiruššamiidda ja vuoruhemiide, ja muijalivčče maiddái gosa sámi-guoski dutkamiid nannema rahčamušain dárbbáša bidjat liige barggu.

¹² Manjil NAVF lea dutkanráđđi ruhtadan guokte sámi dutkanprográmma.

Referánsat:

Ođasmahttin-, hálddahus- ja girkodepartemeanta: *Handlingsplan for samiske språk – status 2010 og videre innsats 2011*

Fulsås, Narve (1993): *Universitetet i Tromsø 25 år*. Romssa universitehta, 1993

Lund E, Melhus M, Hansen KL, Nystad T, Broderstad AR, Selmer R, Lund-Larsen PG: *Population based study of health and living conditions in areas with both Sami and Norwegian populations--the SAMINOR study*. Int J Circumpolar Health 2007, **66**(2):113-128.

Næss. Ø, Rognerud. M, Strand. B.H: *Sosiale ulikeheter i helse*. En faktarapport. In., vol. 2007:1.

Stordahl, Vigdis (2008): Nation Building Through Knowledge Building. The Discourse of Sami Higher Education and Research in Norway. I *Indigenous Peoples. Self-determination, Knowledge, Indigeneity* Henry Minde (red.) Eburon

Stuoradiggedieđáhus: **Sámi alit** oahpu ja dutkama kvalitehtaodastusa birra,. In., vol. 34; 2001.

Aarbakke, Jarle og Eivind Bråstad Jensen (2011): *Fra seminar til universitet*. Kronihkka Nordlysas, guovvamánu 6.b. 2011.